

ELŐSZÓ

„Fekete tinta – fekete vér – olyan, mint a vér.
A tinta olyan, mint a vér – és a vér olyan, mint a
tinta. A világ csak hangulat. És szépek a versek,
igen, a szép hasonlatok – és az ember szereti a
hasonlatokat...”

Karinthy Frigyes: Töltőtoll

Nyelvünk különféle kifejezéseinek, szókapcsolatainak és mondat értékű szerkezeteinek tagjai hol lazábban, hol szorosabban kapcsolódnak egymáshoz. Csoportosításuk eltérő (szerkezeti, jelentéstani, nyelvtörténeti) szempontokat követhet, s a kutatók között gyakran még arról is parázs viták folynak, hogy melyek képezik a tulajdonképeni frazeológia tárgyát. Egyetlen közös vonásuk az, hogy a nyelvészek, stilszták és frazeológusok között akadnak olyanok, akik szerint éppen a frazeológiának, s nem más tudományágnak kell őket vizsgálnia. Ez persze nem akadályozza meg sem a szónoklattan, sem a stilsztika, sem a néprajz művelőit abban, hogy ők is saját szempontjaik figyelembevételével tekintsenek a nyelv ezen elemeire. Éppen ezért a szaknyelvben ugyanarra a jelenségre számos, nemegyszer lényegesen eltérő terminus létezik. Például az etnográfusok némileg eltérően határozzák meg a *proverbium* jelentését.

Az alábbi ábra az említett nyelvi elemek egyik lehetséges osztályozását tartalmazza, a magasabb szinttől (a mondattól) az alacsonyabbig (egészen a szóig, a monofrazémáig)¹ haladva. A mondat értékű szerkezetek besorolása sem teljesen problémamentes, de az 5. oszlopban lévők csoportosításában szinte ahány szerző, annyi vélemény.

1.	2.	3.	4.	5.
közmondás antiproverbium parasztregula wellerizmus	szállóige maxima szentencia aforizma	közhely csúfoló helyzetmondat	szólás szóláshasonlat kinegramma	frazéma

Ehhez képest a hasonlat aránylag egyszerű jelenség. Két dolog, jelenség közötti valóságos vagy vélt hasonlóságot fejez ki egy kötőszavas szerkezetben: *szemed kék, mint a tó*. A lényeg a kötőszó: enélkül ugyanis metaforának tekinthető: *szemed kék tó*.

Hasonlatot minden író, költő műveiben találhatunk, csupán a gyakoriságukban lehet eltérés. Ha a hasonlat túllépi az irodalom kereteit, és egy nyelvi közösség mind több

¹ Olyan frazeologizálódott magányos vagy névutós lexéma, amelynek jelentéstani egybetartozására a helyesírás is utal: *pálfordulás, ádámcsutka*.

és több tagja használja, akkor egy idő múlva beépül az emberek szókincsébe, és ugyanúgy naprakészen elővehető emlékezetünkéből, mint bármely egyéb szó. Ilyenkor nevezik *szóláshasonlat*-nak.

Az alábbi ábra a hasonlító szerkezet tagjait ábrázolja:

Hasonlított (a hasonlítás első tagja = primum comparisonis)	Utalószó	Hasonlítás alapja (a hasonlítás harmadik tagja = tertium comparisonis)	Kötőszó	Hasonló (a hasonlítás második tagja = secundum comparisonis)
Alapfokú hasonlítás				
<i>a gyerek</i> <i>a szeme</i>	(<i>úgy</i>) (<i>olyan</i>)	<i>alszik,</i> <i>fekete,</i>	<i>mint</i> <i>mint</i>	<i>a tej</i> <i>a {egy} bogár</i>
Középfokú hasonlítás				
<i>a hír</i>	⟨nincs⟩	<i>gyorsabb,</i>	<i>mint</i> ⟨nincs⟩	<i>a madár</i> <i>a madárnál</i>

A munkafüzet a *Hasonlatszótár* című kötetemre épül, s 48 különféle gyakorlatot tartalmaz, amelyek a hasonlatok és a szóláshasonlatok jelentését és használatát világítják meg. 41 a mindennapi szóláshasonlatokat dolgozza fel, 7 pedig az irodalmi hasonlatok (Mikes Kelemen, Petőfi Sándor, Jókai Mór, Krúdy Gyula, Márai Sándor, Lewis Carroll) kimeríthetetlen világába is elkalauzolja az érdeklődőt.

A megoldókulcsban közölt hasonlatoknál csak egy változatot közlök, az összes szinonimáikat nem sorolom fel. Kívánom a kedves Olvasónak, hogy forgassa ezt a kis füzetet olyan szeretettel, amilyennel én állítottam össze.

Balázs József Attila